

Διδακτική ενότητα 18η - Η αρχή της πλειοψηφίας

Ερμηνευτικά σχόλια

ὅτι δὲ δεῖ κύριον εἶναι μᾶλλον τὸ πλῆθος ἢ τοὺς ἀρίστους μὲν ὀλίγους δέ, δόξειεν ἂν λέγεσθαι καὶ τιν' ἔχειν ἀπορίαν τάχα δὲ κἂν ἀλήθειαν.: Το βασικό θέμα είναι το ακόλουθο ερώτημα: εἶναι καλύτερο για την πόλη τη διακυβέρνησή της να την έχουν στα χέρια τους οι πολλοί ή μήπως οι λίγοι αλλά άριστοι;

Στην πολιτική ορολογία της αρχαίας Αθήνας ο όρος **πλῆθος** δηλώνει τον **δῆμον**, τη μεγάλη πλειονότητα του λαού, το σύνολο των πολλών και φτωχότερων πολιτών. Ο **δῆμος** συγκρούεται πολιτικά με τους **ὀλίγους** ή **ἀρίστους**, δηλαδή τους πλουσιότερους πολίτες που κατά κανόνα έχουν και ευγενική-αριστοκρατική καταγωγή.

Το ύφος του Αριστοτέλη βέβαια είναι διστακτικό, όπως φαίνεται και απ' τις παρακάτω εκφράσεις (στο πρωτότυπο): **μᾶλλον, δόξειεν ἂν λέγεσθαι, τινά ἀπορίαν τάχα δὲ κἂν ἀλήθειαν**. Αυτό το ύφος μπορεί να δικαιολογηθεί, αφού ο φιλόσοφος αναλύει και διερευνά, εμβαθύνει στα μέρη και το όλον και στόχος του είναι να μην παραλειφθεί κάποια πτυχή του θέματος ανεξερεύνητη⁸⁵.

Η αθροιστική θεωρία

τοὺς γὰρ πολλούς, ὧν ἕκαστός ἐστιν οὐ σπουδαῖος ἀνὴρ, ὅμως ἐνδέχεται συνελθόντας εἶναι βελτίους ἐκείνων: Ο Αριστοτέλης προχωρεί στη διατύπωση της γνωστής ως αθροιστικής θεωρίας, μιας θεωρίας που αποτελεί το βασικό έως σήμερα επιχείρημα υπέρ της δημοκρατίας. Η ιδέα ήταν παλιά, ήδη διατυπωμένη στον Όμηρο περιγράφοντας (στη ραψωδία Ν της Ιλιάδας) μια φοβερή μάχη Αχαιών-Τρώων δίπλα στα καράβια, βάζει

⁸⁵ Βλ. Κριτήριο Αξιολόγησης ΚΕΕ, σ. 85, βλ. και υποσημείωση 30 στην ίδια σελίδα

κάποια στιγμή στο στόμα του Ποσειδώνα την ακόλουθη φράση, με την οποία ο θεός θέλει να εμψυχώσει τον ήρωα Ιδομενέα (στ. 237): «*κι οι πιο αχαμνοί, σαν πουν να σμίξουνε, κάτι θα κάνουν πάντα*» («συμφερτή δ' ἀρετή πέλει ἀνδρῶν καὶ μάλα λυγρῶν»). Αναμφισβήτητα ο Αριστοτέλης λαμβάνει υπόψη του τη συμμετοχή των Αθηναίων πολιτών στην Εκκλησία του Δήμου, όπου λαμβάνονταν οι ορθές αποφάσεις (πβ. Επιτάφιος 40): οι πολλοί ως σύνολο, ως οργανική ολότητα, αποκτώντας συλλογική συνείδηση υπερτερούν από τα άτομα. Κεντρική ιδέα της αθροιστικής θεωρίας είναι ότι το πλήθος ως σύνολο είναι «καλύτερο» ή και ισχυρότερο από τους λίγους ή τον ένα.

ὥς σύμπαντας, οἷον τὰ συμφορητὰ δεῖπνα τῶν ἐκ μιᾶς δαπάνης χορηγηθέντων· πολλῶν γὰρ ὄντων ἕκαστον μόριον ἔχειν ἀρετῆς καὶ φρονήσεως: Ο Αριστοτέλης φαίνεται να πιστεύει ότι η φρόνηση και η αρετή είναι αθροίσμα μεγέθη. Η υπεροχή του συνόλου έγκειται ακριβώς στο ότι συγκεντρώνει τις αρετές των μελών του, οι οποίες χαρακτηρίζονται από συμπληρωματικότητα. Ανάλογα με τα κριτήρια που λαμβάνονται υπόψη (αρετή, φρόνηση, πλούτος) η υπεροχή αυτή είναι ηθική, διανοητική και υλική⁸⁶. Με το **οἷον** εισάγεται ένα παράδειγμα (εμπειρική μέθοδος).

διὸ καὶ κρίνουσιν ἄμεινον οἱ πολλοὶ καὶ τὰ τῆς μουσικῆς ἔργα καὶ τὰ τῶν ποιητῶν: ο ένας κρίνει ένα μέρος, ο άλλος ένα άλλο, και όλοι μαζί το σύνολο· Με βάση τις παραπάνω σκέψεις ο Αριστοτέλης σπεύδει να συμπεράνει ότι σε άλλους τομείς, λ.χ. στις κρίσεις για τη μουσική και την ποίηση, η γνώμη των πολλών είναι προτιμότερη από τη γνώμη των ολίγων⁸⁷. Στο σημείο αυτό εισάγεται με τη μορφή συμπεράσματος (βλ. **διὸ καὶ ...**) ένα νέο τεκμήριο, το οποίο προέρχεται από τον χώρο της τέχνης. Η φράση δεν λειτουργεί ως πρόταση-κατακλείδα.

⁸⁶ Λυπουρλής – Μωραΐτου, ό.π., σ. 243

⁸⁷ Ross W., ό.π., σ. 362

**Σχολιασμός και κριτική των απόψεων του Αριστοτέλη
για την αθροιστική θεωρία**

Πράγματι στα πρακτικά ζητήματα, ο ισχυρισμός του είναι κατά βάθος σωστός. Ένα σχέδιο διατυπωμένο από έναν ή λίγους ευφυείς (ειδικούς) ανθρώπους, όταν εξεταστεί με βάση τον κοινό νου των περισσοτέρων ανθρώπων μέσης ευφυΐας, συμβαίνει συχνά να παρουσιάζει ελαττώματα τα οποία οι εμπνευστές του δεν είχαν καν υποψιαστεί⁸⁸.

Σύμφωνα με το σχόλιο του σχολικού βιβλίου (Φιλοσοφικός Λόγος σ.198) ο Αριστοτέλης αντιβαίνει στην άποψη την οποία υποστήριξαν ο Σωκράτης, ο Πλάτων ότι δηλαδή μόνο η κρίση του ειδήμονα ανθρώπου, του φιλοσόφου έχει κύρος. Η πρωτοτυπία του Αριστοτέλη έγκειται στην ανακάλυψη ότι σε πολιτικά και αισθητικά ζητήματα η ενωμένη κριτική δύναμη ενός ανώνυμου πλήθους είναι μεγαλύτερη από την κριτική δύναμη ενός ειδικού. Ο Αριστοτέλης έχει ρεαλιστικότερη αντίληψη για την κοινωνία απ' ό,τι ο Πλάτων. Για τον Αριστοτέλη οι άνθρωποι εξαιρετικής υπεροχής, όπως για παράδειγμα οι «φιλόσοφοι» είναι σπάνιοι· έτσι είναι προτιμότερο να συσκέπτονται όλοι και να εκφέρουν κρίση.

Φυσικά ο Αριστοτέλης προϋποθέτει εν προκειμένω α) ορισμένο πολιτιστικό επίπεδο, γιατί δεν θέλει να εφαρμόσει την αθροιστική θεωρία του σε ανθρώπους αμόρφωτους όπως τα ζώα β) ότι μιλάμε για ελεύθερους ανθρώπους, οι οποίοι δεν κάνουν τίποτε αντίθετο με το νόμο. Εξάλλου, τονίζει σαφώς ότι πρόκειται μόνο για ένα επιχείρημα υπέρ της ανάθεσης ορισμένων συλλογικών καθηκόντων στους πολλούς, και όχι υπέρ της άσκησης της εκτελεστικής εξουσίας από άτομα των λιγότερο μορφωμένων τάξεων⁸⁹.

Ο Αριστοτέλης υπερασπίζεται ως αποτελεσματικότερη την άσκηση της εξουσίας από τους πολλούς, καθώς θεωρεί ότι η λαϊκή κυριαρχία μπορεί να εξασφαλίσει καλύτερα τους στόχους της συλλογικής ευτυχίας συγκριτικά με

⁸⁸ Ross W., ό.π., σ. 362

⁸⁹ Düring I., ό.π., σσ. 293-5

τις περιπτώσεις που την εξουσία την ασκεί ένας μονάρχης ή βασιλιάς ή οι ολίγοι ευγενείς ή πλούσιοι (Φάκελος Υλικού, σ. 168) Αλλά για τον Αριστοτέλη ακόμα προτιμότερο σύστημα διακυβέρνησης είναι η «**πολιτεία**». Πρόκειται για μορφή ιδεώδους πολιτεύματος που στηρίζεται στην αρχή της πλειοψηφίας και στο οποίο η πλειονότητα των πολιτών ασκεί την εξουσία αποσκοπώντας στο συλλογικό συμφέρον και σεβόμενη τον νόμο.

Κείμενο Αναφοράς: Αριστοτέλης, Πολιτικά, Γ 6.3-4, 1281a39-b10

Περὶ μὲν οὖν τῶν ἄλλων ἔστω τις ἕτερος λόγος· ὅτι δὲ δεῖ κύριον εἶναι μᾶλλον τὸ πλῆθος ἢ τοὺς ἀρίστους μὲν ὀλίγους δέ, δόξειεν ἂν λέγεσθαι καὶ τιν' ἔχειν ἀπορίαν τάχα δὲ κἂν ἀλήθειαν. τοὺς γὰρ πολλοὺς, ὧν ἕκαστός ἐστιν οὐ σπουδαῖος ἀνὴρ, ὅμως ἐνδέχεται συνελθόντας εἶναι βελτίους ἐκείνων, οὐχ ὥς ἕκαστον ἄλλ' ὥς σύμπαντας, οἷον τὰ συμφορητὰ δεῖπνα τῶν ἐκ μιᾶς δαπάνης χορηγηθέντων· πολλῶν γὰρ ὄντων ἕκαστον μόνον ἔχειν ἀρετῆς καὶ φρονήσεως, καὶ γίνεσθαι συνελθόντων, ὥσπερ ἓνα ἄνθρωπον τὸ πλῆθος, πολὺποδα καὶ πολὺχειρα καὶ πολλὰς ἔχοντ' αἰσθήσεις, οὕτω καὶ περὶ τὰ ἦθη καὶ τὴν διάνοιαν. διὸ καὶ κρίνουσιν ἄμεινον οἱ πολλοὶ καὶ τὰ τῆς μουσικῆς ἔργα καὶ τὰ τῶν ποιητῶν.

Ασκήσεις

Ασκήσεις κατανόησης κειμένου αναφοράς

1. Ποιο είναι το πολίτευμα που φαίνεται να επιδοκιμάζει ο Αριστοτέλης; Να επισημάνετε τις σχετικές εκφράσεις.

Ασκήσεις ερμηνευτικές

1. Ποιο ερώτημα θέτει ο Αριστοτέλης και ποια απάντηση δίνει ο ίδιος; Με ποια επιχειρήματα τεκμηριώνει την απάντησή του;

Ασκήσεις λεξιλογικές

- 1. ἔστω, δόξειεν, συνελθόντας, ἔχειν, κρίνουσιν:** Να γράψετε για κάθε ένα ρηματικό τύπο από δύο παράγωγα ουσιαστικά (απλά ή σύνθετα) της νέας ελληνικής.

Άσκηση παράλληλου κειμένου

Να συγκρίνετε τις θέσεις του Αριστοτέλη όπως διατυπώνονται στο κείμενο αναφοράς με όσα υποστηρίζει ο ίδιος στο ακόλουθο χωρίο, εκφράζοντας και την προσωπική σας άποψη:

Αυτός που δίνει την εντολή να κυβερνά τα πάντα ο νόμος ορίζει να κυβερνά ο θεός μόνο και το λογικό. Αντίθετα, αυτός που θεωρεί προτιμότερο να εξουσιάζει ο κάθε άνθρωπος εγκαθιστά μαζί με αυτόν στην εξουσία και το θηρίο· διότι και οι επιθυμίες του ανθρώπου μοιάζουν με του θηρίου, αλλά και τα πάθη της ψυχής διαφθείρουν ακόμα και τους άριστους άνδρες, όταν γίνουν άρχοντες.

Αριστοτέλης, Πολιτικά , 1287a 32-36

Επισημάνσεις για τα Παράλληλα Κείμενα του σχολικού βιβλίου

1ο Παράλληλο Κείμενο Πλάτων, Κρίτων 44c-d & 2ο Παράλληλο Κείμενο Ξενοφών, Άπομνημονεύματα, Γ 6.17-18

- Στα παραπάνω αποσπάσματα διαφαίνεται η δυσπιστία του Σωκράτη για τη γνώμη των πολλών και αμόρφωτων –έναντι των ειδικών–, καθώς αυτοί, κατά τη γνώμη του, δεν πληρούσαν το κριτήριο της αλήθειας. Συγκεκριμένα, υποστηρίζει ότι η γνώμη που έχει βαρύτητα και αξιοπιστία είναι αυτή των ειδικών και πεπαιδευμένων και όχι των πολλών και αμαθών, οι οποίοι δεν έχουν σύνεση, δεν έχουν επίγνωση ούτε όσων λένε ούτε όσων πράττουν και, γι' αυτό, ενεργούν απερίσκεπτα και συγκυριακά και δεν έχουν υπόληψη. Η παιδεία που έχουν λάβει δεν τους παρέχει τα εφόδια ώστε να διαμορφώσουν ηθική προσωπικότητα και στοχαστικό μυαλό και, έτσι, είναι άπειροι αλήθειας (δες και παραπάνω σχόλια)

3ο Παράλληλο Κείμενο Νικολό Μακιαβέλι, Ο Ηγεμόνας, 18

- Ο συγγραφέας κάνει ένα μάθημα ωμής –και σε πολλά σημεία απάνθρωπης– πολιτικής πρακτικής φιλοσοφίας, διότι θεωρεί αυτόν τον τύπο ηγεμόνα ως τη μόνη ρεαλιστική πρόταση άσκησης της εξουσίας, η οποία ανταποκρίνεται στη μεταβατική εποχή στην οποία έζησε.
- Η απαξιωτική αντίληψη για τους πολλούς, για τον λαό, σε καμία περίπτωση δεν έχει ομοιότητες με όσα αναφέρει για το πλήθος ο Αριστοτέλης.